

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΤΟΥ
ΔΗΛΩΘΕΝΤΟΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

(A regional analysis of declared incomes in Greece)

του Προδρόμου Προδρομίδα

Ερευνητού του ΚΕΠΕ

(www.kepe.gr/Personal%20GR/prodromidis_gr.htm.)

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται το θέμα της χωρικής κατανομής του εισοδήματος ξεφεύγοντας από το σύνηθες σχήμα των νομών ή διοικητικών περιφερειών. Επί τούτου, προβαίνει στην χωρική απεικόνιση των τοπικών εισοδηματικών στοιχείων της χώρας σε επίπεδο 895 δήμων/κοινοτήτων και ταχυδρομικών τομέων. Στη συνέχεια επιχειρείται η οικονομετρική ανάλυση των μέσων δηλωθέντων τοπικών εισοδημάτων η οποία επιτρέπει:

- την απομόνωση των επιδράσεων των χωρικών ιδιαιτεροτήτων από δημογραφικά και άλλα χαρακτηριστικά (λ.χ., την πληθυσμιακή πυκνότητα, τη δημογραφική και εκπαιδευτική σύνθεση του πληθυσμού, την απασχόλησή του, την ύπαρξη αλλοδαπών κ.ά.), και
- τη συγκριτική μελέτη εναλλακτικών χωρικών ομαδοποιήσεων (συμπεριλαμβανομένης της εξειδικεύσεως που βασίζεται στην ισχύουσα περιφερειακή οργάνωση της Ελλάδος).

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται η χωρική κατανομή του εισοδήματος φυσικών προσώπων στην Ελλάδα με τη βοήθεια δύο πηγών τοπικών στοιχείων διαφορετικής προέλευσης: των δημογραφικών της απογραφής του 2001, και των εισοδηματικών του 2002 που αφορούν στα δηλωθέντα εισοδήματα του προηγούμενου έτους. Είναι ίσως η πρώτη φορά που οι πηγές αυ-

* Ο συγγραφέας επέλεξε να συγγράψει τη μελέτη στην αγγλική με το σκεπτικό ότι ίσως έτσι (με τη λεπτομερή ανάπτυξη του θέματος και της μεθοδολογίας στην αγγλική), διευκολύνεται το έργο των εκπροσώπων της Ελλάδος στην ΕΕ και ΟΟΣΑ, καθώς και η κατανόηση της κατάστασης στη χώρα μας εκ μέρους των εταίρων μας.

τές συνδυάζονται και αξιοποιούνται με τον τρόπο αυτό, με αντικειμενικό σκοπό να συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση του περιφερειακού προβλήματος της χώρας.

Από τις πρώτες διαπιστώσεις της μελέτης είναι ότι τα δηλωθέντα εισοδηματικά στοιχεία των φυσικών προσώπων ανέρχονται στο 46,5% του Ακαθαρίστου Εγχωρίου Προϊόντος (ΑΕΠ), στο οποίο, ως γνωστόν περιλαμβάνονται και μεγέθη που δεν αφορούν σε φυσικά πρόσωπα. Εξάλλου, σε αντιδιαστολή με τα δηλωθέντα εισοδήματα, το ΑΕΠ δεν εκτιμάται σε τοπικό επίπεδο για να προσφέρεται για λεπτομερείς χωρικές προσεγγίσεις. Ως εκ τούτου, είναι σκόπιμο να αξιοποιήσουμε την περαιτέρω πληροφόρηση που παρέχει η νέα, πιο τοπική, εικόνα, ακόμα κι αν δεν προτιθέμεθα να υπεισέλθουμε στη συζήτηση κατά πόσον το κατά κεφαλήν μέγεθος του ΑΕΠ αντανακλά ικανοποιητικά τη σχετική ευμάρεια/ένδεια των κατοίκων της χώρας μας στο ευρύτερο περιφερειακό επίπεδο.¹

Βέβαια, τόσο η εικόνα που δίδει το ΑΕΠ όσο και αυτή που δίδει το δηλωθέν εισόδημα ενδέχεται να αποκλίνουν από την ακριβή αποτύπωση της ευημερίας, στο βαθμό που δεν αποτυπώνουν το (άγνωστο) μέγεθος της παραοικονομίας και φοροδιαφυγής. Όμως δεδομένων των διαθέσιμων στοιχείων, από αυτό το σφάλμα μεροληψίας ίσως δεν μπορούμε να ξεφύγουμε τελείως (αν και στην ανάλυση που ακολουθεί απομονώνονται οι επιδράσεις που σχετίζονται με τη διαφοροποίηση των περιοχών ως προς την αναλογία του αριθμού των φορολογικών δηλώσεων και του πληθυσμού που εμφανίζουν). Εξάλλου, εφόσον, οι συγκρίσεις δεν γίνονται μεταξύ εισοδηματικών μεταβλητών που αφορούν στην ίδια γεωγραφική ενότητα, αλλά μεταξύ τιμών μιας εισοδηματικής μεταβλητής που αντιστοιχούν σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές, ενδέχεται η όποια μεροληψία υπάρχει να μη διαφέρει σημαντικά από τη μια περιοχή στην άλλη και η ανάλυση των στοιχείων να αποφέρει αξιόπιστα αποτελέσματα ως προς τη σχετική ευημερία.

¹ Βλ., Πετράκο και Ψυχάρη (*Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*, 2004, σελ.42-50), Κοκώσση, Οικονόμου και Πετράκο (*European Planning Studies* του Μαρτίου 2005, σελ.255), Αθανασίου (*Οικονομικές Εξελίξεις* του Σεπτεμβρίου 2005, σελ.28), κ.ά. Όπως επισημαίνουν, τα στοιχεία που υπεισέρχονται στον υπολογισμό του κατά κεφαλήν περιφερειακού ΑΕΠ δεν αφορούν πάντα στην παραγωγική δραστηριότητα των κατοίκων των εν λόγω περιφερειών, δίνοντας έτσι εσφαλμένες εντυπώσεις για την ύπαρξη αναπτυξιακού δυναμισμού, ο οποίος στην ουσία δεν υπάρχει καθότι δημιουργείται αλλού (λ.χ., στην πρωτεύουσα), οδηγώντας πιθανώς στη μη επιλεξιμότητα (ή μειωμένη χρηματοδότηση) φτωχών, προβληματικών περιφερειών. Το πρόβλημα αφορά ειδικά στη χώρα μας. Βάσει των στατιστικών στοιχείων της Ε.Ε. για το 2001 (όπως παρατίθενται στο δικτυακό τόπο, europa.eu.int/comm/eurostat, themes-data-regions), εν αντιθέσει με τη συντριπτική πλειονότητα των υπολοίπων κρατών-μελών, τα κατά κεφαλήν περιφερειακά ΑΕΠ της Ελλάδος παρουσιάζουν μέτρια συσχέτιση ($r=48\%$) με τα αντίστοιχα μέσα διαθέσιμα εισοδήματα των οικογενειακών προϋπολογισμών. Στις υπόλοιπες χώρες για τις οποίες υπάρχουν στοιχεία, η συσχέτιση είναι πολύ υψηλότερη, με αποτέλεσμα τα κατά κεφαλήν περιφερειακά ΑΕΠ να αντικατοπτρίζουν πολύ καλύτερα τη σχετική ευμάρεια ή ένδεια των κατοίκων τους: στην Ιταλία και Σλοβακία σε βαθμό 99%, στην Πορτογαλία και Τσεχία 98%, στη Φινλανδία 97%, στην Ισπανία και Πολωνία 96%, στη Σουηδία 95%, στην Ουγγαρία 90%, στη Γαλλία 89%, στη Γερμανία 87%, στο Ην.Βασίλειο 70%, στην Ολλανδία 60%, και στις μονοπεριφερειακές χώρες (Ιρλανδία, Δανία και τις χώρες της Βαλτικής) σε βαθμό 98%. Μόνο στο Βέλγιο ο αντίστοιχος δείκτης εμφανίζει περιφερειακή αναντιστοιχία χειρότερη της Ελλάδος (36%).

Από τα στοιχεία εισοδήματος φυσικών προσώπων προκύπτει ότι το μέσο προ φόρων εισόδημα ανά φορολογική δήλωση ανέρχεται σε 12,3 χιλιάδες ευρώ. Οπότε, εφόσον στην Ελλάδα οι σύζυγοι υποβάλλουν κοινές δηλώσεις, και το προαναφερθέν ποσόν υπερβαίνει κατά 25% το εκτιμώμενο μέσο διαθέσιμο οικογενειακό εισόδημα των 9,2 χιλιάδων ευρώ που προκύπτει από την Έρευνα των Οικογενειακών Προϋπολογισμών του ιδίου έτους, ενδέχεται τα Δηλωθέντα Εισοδήματα να δίδουν μια αντιπροσωπευτικότερη και ίσως πληρέστερη εικόνα της ευημερίας στην Ελλάδα. Η αίσθηση αυτή ενισχύεται περαιτέρω από το ότι (σε αντιδιαστολή με το σχετικά μικρό δείγμα των Οικογενειακών Προϋπολογισμών) οι δηλώσεις καλύπτουν ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού από όλα τα δημοτικά και κοινοτικά διαμερίσματα της χώρας, και παρά την ετερογένεια στην προέλευση των δύο στατιστικών βάσεων, η ερμηνευτική ικανότητα του οικονομετρικού υποδείγματος των δηλωθέντων εισοδημάτων, χωρικών και δημογραφικών στοιχείων της μελέτης, κρίνεται πολύ ικανοποιητική ($R^2=92\%$).

Από γεωγραφική ιδιομορφία, η Ελλάς διαθέτει πληθώρα ορεινών όγκων και νήσων καθώς και δαντελωτές -πλην όμως εκτεταμένες- ακτές που κατακερματίζουν τη χώρα, με αποτέλεσμα η κάθε νήσος και επαρχία να αποτελεί περίπου μια διαφορετική οικονομική περιοχή. Στην παρούσα μελέτη, αυτό επιβεβαιώνεται από την ανάλυση των τοπικών εισοδηματικών στοιχείων της χώρας σε επίπεδο 895 ταχυδρομικών τομέων, δήμων και κοινοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, η χωρική απεικόνιση των προσφάτων μέσων οικογενειακών εισοδημάτων των τοπικών περιοχών (βλ. Χάρτη 1) δεν ανταποκρίνεται στο διοικητικό χωρισμό της χώρας είτε σε επίπεδο νομών είτε σε επίπεδο ευρύτερων περιφερειών, βάσει των οποίων καθορίζεται η χρηματοδοτική πολιτική της περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας. Μάλιστα, η αναντιστοιχία μεταξύ της ισχύουσας διαίρεσης της χώρας σε διοικητικές περιφέρειες και της χωρικής κατανομής του εισοδήματος αναδεικνύεται ως παράγων που δημιουργεί προβληματισμό για τις ενδεχόμενες επιπτώσεις (α) στη μεγιστοποίηση των ενισχύσεων στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής της Ε.Ε., και (β) στη διαμόρφωση αποφάσεων πολιτικής για την ενίσχυση των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών. Εξυπακούεται ότι οι επιπτώσεις αυτές θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν με αλλαγές που θα ελάμβαναν υπόψη την πραγματική εικόνα της χωρικής κατανομής του εισοδήματος.

Από το Χάρτη 1, διαπιστώνεται ότι η ευμάρεια εντοπίζεται κυρίως στην Αθήνα, τις γειτονικές της περιοχές και τους βασικούς κόμβους του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας. Η διαπίστωση αυτή καθιστά προφανή την ανάγκη επεκτάσεως και βελτιώσεως του εν λόγω δικτύου και των άλλων υποδομών για:

- την οικονομική ενοποίηση της γεωγραφικά κατακερματισμένης χώρας και τη διευκόλυνση των συνεργασιών μεταξύ των παραγωγικών συντελεστών των επιμέρους περιοχών,
- την επίτευξη οικονομικών κλίμακος και τη μείωση του κόστους παραγωγής/μεταφορών που αναμένεται να ενθαρρύνει τη μελλοντική κινητοποίηση του ιδιωτικού κεφαλαίου, την αποτελεσματική σύνδεση των ασθενεστέρων εισοδηματικά περιοχών με τις πιο εύρωστες, καθώς και με τις αγορές του εξωτερικού, η οποία και αναμένεται να αυξήσει τις συναλλαγές και να επιτύχει πολλαπλασιαστικά εισοδηματικά φαινόμενα, αυξάνοντας έτσι την τοπική απασχόληση σε θέσεις εργασίας με υψηλότερες αποδοχές, και
- την καλύτερη πρόσβαση του τοπικού πληθυσμού σε προϊόντα και υπηρεσίες που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής του.

Δίχως αυτές τις υποδομές, η «αόρατη χείρ της οικονομίας» θα κατευθύνει το ανθρώπινο δυναμικό εκεί που οι ευκαιρίες διαβίωσης και οι απολαβές είναι καλύτερες. Και με τις ευημερούσες περιοχές να παραμένουν ή να καθίστανται περισσότερο ελκυστικές, η πληθυσμιακή συρρίκνωση των φτωχών, ως επί το πλείστον μη-αστικών, περιοχών θα συνεχιστεί υπέρ των πλουσιότερων, επιτείνοντας την εισοδηματική ετερογένεια της χώρας και των επιμέρους διοικητικών περιφερειών.

Την εικόνα συμπληρώνει η ύπαρξη ορισμένων καθιερωμένων τουριστικών περιοχών που επικοινωνούν με την πρωτεύουσα, καθώς και των κυριοτέρων εξορυστικών-ηλεκτροπαραγωγικών κοινωνιών, οι οποίες ευημερούν αξιοποιώντας τους τοπικούς τους πόρους και τα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους, παρέχοντας έτσι ένα εναλλακτικό πρότυπο ανάπτυξης σε σχέση με αυτό της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.²

Οι μέχρι τώρα δημοσιευμένες ερευνητικές εργασίες πραγματεύονται το θέμα της χωρικής κατανομής του εισοδήματος σε επίπεδο νομών και ευρύτερων διοικητικών περιφερειών, δίχως να προχωρούν σε αντίστοιχες αναλύσεις πιο τοπικού επιπέδου όπως έχει γίνει σε άλλες χώρες. Η προσέγγιση που επιχειρείται εδώ διαφέρει ως προς αυτό το στοιχείο, καθότι ξεφεύ-

² Επί παραδείγματι, στη διοικητική περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδος διακρίνουμε τους εξής τύπους υποπεριοχών:

- (α) Μία ζώνη κατά μήκος της οδικής και σιδηροδρομικής αρτηρίας Οινοφύτων-Χαλκίδας και των προαστίων της Χαλκίδας. Η ζώνη αυτή καταλαμβάνει το 3,8% της συνολικής εκτάσεως της περιφέρειας, προσελκύει το 19,9% του πληθυσμού και παράγει το 24,2% του συνολικού εισοδήματος.
- (β) Ορισμένους βασικούς κόμβους του οδικού/διοικητικού συστήματος: Λαμία, Άμφισσα-Ιτέα, Καρπενήσι και τα περίχωρά τους. Οι κόμβοι αυτοί προσελκύουν το 17,1% του πληθυσμού στο 9,2% της εκτάσεως και παράγουν/απολαμβάνουν το 19,1% του προϊόντος.
- (γ) Τις εξορυστικές και ηλεκτροπαραγωγικές περιοχές του Διστόμου, Λαρυμνής, Αλιβερίου και των γειτονικών τους περιοχών, καθώς και τον τουριστικό πόλο των Δελφών. Οι εν λόγω περιοχές προσφέρουν έναν πιο ήπιο συνδυασμό πληθυσμιακής πυκνότητας (το 4,7% του πληθυσμού στο 4,6% της συνολικής εδαφικής έκτασης) και δημιουργούν αναλογικά περισσότερο προϊόν (6.4%).
- (δ) Τις υπόλοιπες περιοχές που καταλαμβάνουν το 82,3% του συνολικού εδάφους, κατοικούνται από το 58,1% του πληθυσμού και παράγουν το 48,0% του εισοδήματος.

γει από το στερεότυπο σχήμα των 51 ή 54 νομών και των 13 περιφερειών που χρησιμοποιούμε όταν προβαίνουμε στο σχεδιασμό την περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας. Θέτει δε το ερώτημα κατά πόσον προσιδιάζουν στην Ελλάδα:

- η σημερινή διοικητική/αναπτυξιακή οργάνωση και
- το κριτήριο του μέσου εισοδήματος/προϊόντος της ευρείας περιφέρειας που χρησιμοποιείται προκειμένου να εντοπιστούν και να χρηματοδοτηθούν υποδομές για τις ασθενέστερες οικονομικά περιοχές.³

Ενδέχεται, η διατήρηση του υφιστάμενου περιφερειακού διαχωρισμού, σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη χρήση του κριτηρίου του μέσου εισοδήματος/προϊόντος της ευρείας περιφέρειας, στο σχεδιασμό και την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής να μην ανατρέπει αλλά να διαιωνίζει και να επιτείνει το καθεστώς της εισοδηματικής ανομοιομορφίας.⁴ Είναι, δε, πολύ πιθανόν το εν λόγω φαινόμενο να λαμβάνει ήδη χώραν. Οπότε, ίσως να είναι σκόπιμο το όλο θέμα να τεθεί στις διαπραγματεύσεις με τα διάφορα κοινοτικά κλιμάκια και ο περιφερειακός σχεδιασμός και η χρηματοδότηση των έργων να οριστούν σε κατώτερο περιφερειακό (πιο τοπικό) επίπεδο, ή να επαναπροσδιοριστούν οι Ελληνικές Περιφέρειες (ή τουλάχιστον τα γεωγραφικά Διαμερίσματα Αναπτυξιακών Επιχειρησιακών Δράσεων) με τρόπο που να απεικονίζουν πιο πιστά την εισοδηματική ομοιογένεια των διαφόρων περιοχών.

³ Ίσως η υφιστάμενη πρακτική που βασίζεται σε χωρικά συνεχείς περιοχές να προσιδιάζει στα γεωγραφικά, συγκοινωνιακά και άλλα χαρακτηριστικά των υπολοίπων (ή των περισσότερων) χωρών της Ε.Ε. παρά της Ελλάδος.

⁴ Αν μη τι άλλο, ο μέσος όρος εισοδήματος σε επίπεδο ευρείας διοικητικής περιφέρειας παραβλέπει την οικονομική ετερογένεια και, κατ' επέκταση, τη φτώχεια της ελληνικής υπαίθρου. Χάριν παραδείγματος, επισημαίνουμε ότι το μέσο ετήσιο οικογενειακό εισόδημα των περιοχών τύπου (δ) της Στερεάς Ελλάδος (βλ. υποσημείωση 2) ανέρχεται περίπου στις 9,8 χιλ. ευρώ, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές (α-γ) ανέρχεται στις 16,6 χιλ. ευρώ, με αποτέλεσμα η ενδοπεριφερειακή ετερογένεια της Στερεάς Ελλάδος να είναι της τάξεως 6 προς 10. Με άλλα λόγια, ο μέσος όρος σε επίπεδο περιφέρειας παραβλέπει τη δυσανάλογη συμβολή της μικρής περιοχής Οινόφυτων-Χαλκίδος που συνδέεται άμεσα και συναλλάσσεται με την Αττική (απολαμβάνοντας τα σχετικά πολλαπλασιαστικά εισοδηματικά φαινόμενα) και κατ' αυτόν τον τρόπο αυξάνει το μέσο όρο, στο βαθμό που η Στερεά Ελλάς εμφανίζεται συνολικά ως ευημερούσα. Ως εκ τούτου, οι ασκούντες την περιφερειακή πολιτική συνάγουν το συμπέρασμα ότι η Στερεά Ελλάς δεν χρειάζεται τα σχετικά κοινοτικά κονδύλια, προκειμένου να ενισχύσει τις σχετικά υποβαθμισμένες περιοχές της Φωκίδος, Ευρυτανίας, νοτίου και βορείου Ευβοίας, Σκύρου κ.α., με την κατασκευή έργων υποδομής ώστε να συνενωθούν καλύτερα με την υπόλοιπη χώρα και να αναπτυχθούν αποτελεσματικά. Όμως δίχως τέτοιου είδους παρεμβάσεις, η «αόρατη χείρ της οικονομίας» θα κατευθύνει το ανθρώπινο δυναμικό εκεί που οι ευκαιρίες διαβίωσης και μισθοί είναι καλύτεροι, επιφέροντας περαιτέρω πληθυσμιακή συρρίκνωση στις φτωχές περιοχές. Η δε πληθυσμιακή μετατόπιση θα μειώσει περαιτέρω το ειδικό βάρος της υπαίθρου αυξάνοντας το ειδικό βάρος των ευπορότερων περιοχών. Ως εκ τούτου ο εισοδηματικός μέσος όρος της Στερεάς Ελλάδος θα αυξάνει, καθιστώντας τις προοπτικές περιφερειακής υποστήριξης των φτωχών περιοχών της περιφέρειας ακόμα ισχνότερες έως ότου η κατάσταση ενδέχεται να γίνει μη αναστρέψιμη και η ελληνική υπαίθρος να μαραζώσει. Καταλήγουμε με την επισήμανση ότι, υπό το υφιστάμενο καθεστώς, ο χρησιμοποιούμενος δείκτης του μέσου όρου εισοδήματος ή προϊόντος της ευρείας περιφέρειας δύναται να λειτουργήσει με τρόπο που να επιτείνει τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες αντίθετα από την αρχική επιδίωξη της αναπτυξιακής περιφερειακής σύγκλισης, οπότε η χρήση του σε μια ετερογενή, κατακερματισμένη, περιφέρεια (όπως η Στερεά Ελλάς ή το Αρχιπέλαγος) να καθίσταται παραπλανητική.

Η οικονομετρική ανάλυση των μέσων δηλωθέντων τοπικών εισοδημάτων επιτρέπει την απομόνωση των επιδράσεων των χωρικών ιδιαιτεροτήτων από δημογραφικά και άλλα χαρακτηριστικά. Από τη συγκριτική μελέτη εναλλακτικών χωρικών ομαδοποιήσεων προκύπτει ότι το υπόδειγμα που βασίζεται στην ισχύουσα περιφερειακή οργάνωση υστερεί ως προς την ερμηνευτική του ικανότητα, οπότε συνάγεται ότι δεν είναι σκόπιμο να σχεδιάζουμε την αναπτυξιακή μας πολιτική στη βάση του παραδοσιακού περιφερειακού προτύπου. Από τις εκτιμήσεις των παραμέτρων ενός παραλλαγμένου, πλην όμως αρτιότερου (εκ του αποτελέσματος), τοπικά προσαρμοσμένου μοντέλου, συνάγεται ότι, με τα άλλα μεγέθη αμετάβλητα, η μέση φορολογική οικογένεια:

- (α) στην Αθήνα, τα βόρεια, ανατολικά και νότια προάστια της (όπως εμφανίζονται στο Χάρτη 1) απολαμβάνει ετησίως εισόδημα 17,8 χιλ. ευρώ,
- (β) στα δυτικά προάστια, τη νοτιοανατολική Αττική και κατά μήκος της Εθνικής οδού ως τη Χαλκίδα απολαμβάνει περίπου 15,7 χιλ. ευρώ,
- (γ) στη συμπρωτεύουσα και τις κύριες εξορμητικές και ηλεκτροπαραγωγικές περιοχές το σχετικό ποσό ανέρχεται στις 14,1 και 14,7 χιλ. ευρώ αντιστοίχως, και
- (δ) στους βασικούς διαμετακομιστικούς κόμβους της ηπειρωτικής χώρας, του Ιονίου, ανατολικού Αιγαίου και της Κρήτης, καθώς και σε ορισμένα τουριστικά μέρη, το σχετικό ποσό είναι της τάξεως των 15,7 χιλ. ευρώ,
- (ε) στην λοιπή Αττική, εκτός δηλαδή των υπό στοιχεία α και β περιοχών, περί τις 10,2 χιλ. ευρώ.

Σε αντιδιαστολή με τα ανωτέρω, οι εκτιμήσεις που αφορούν στις υπόλοιπες περιοχές (85,2% της χώρας) δείχνουν ότι η αντίστοιχη μέση φορολογική οικογένεια:

- (στ) στις λοιπές νησιωτικές περιοχές του Νοτίου Αιγαίου, απολαμβάνει ετήσιο εισόδημα της τάξεως των 9,4 χιλ. ευρώ,
- (ζ) στη λοιπή Στερεά Ελλάδα και τις λοιπές νησιωτικές περιοχές του Βορείου Αιγαίου και του Ιονίου 8,7-8,9 χιλ. ευρώ,
- (η) στη λοιπή Κεντρική Μακεδονία και Κρήτη 8,3 χιλ. ευρώ,
- (θ) στη λοιπή Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία, Ήπειρο, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησο 7,5-7,9 χιλ. ευρώ.

Επιπλέον συνάγεται ότι αν και τα μέσα δηλωθέντα εισοδήματα ανά διοικητική περιφέρεια παρουσιάζουν μικρή συσχέτιση με τα κατά κεφαλήν περιφερειακά ΑΕΠ ($r=30.5\%$), εν τούτοις τα μέσα δηλωθέντα εισοδήματα των αναπτυγμένων περιοχών (δηλαδή, των αστικών συγκοινωνιακών κόμβων, και των τουριστικών και εξορμητικών-ηλεκτροπαραγωγικών περιοχών) παρουσιάζουν υψηλή συσχέτιση με τα κατά κεφαλήν περιφερειακά ΑΕΠ ($r=73\%$), ενώ

τα αντίστοιχα μέσα δηλωθέντα εισοδήματα του υπολοίπου 41,5% του πληθυσμού που κατοικεί στο 86,5% της υπόλοιπης χώρας (συμπεριλαμβανομένης της λοιπής Αττικής) παρουσιάζουν μέτρια συσχέτιση ($r=45\%$) με τα αντίστοιχα περιφερειακά ΑΕΠ. Τούτο καταδεικνύει το πρόβλημα της εισοδηματικής ετερογένειας μεγάλων τμημάτων της χώρας, το οποίο όμως δεν αναδεικνύεται με τη χρήση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των ευρύτερων περιοχών στα πλαίσια του υφιστάμενου περιφερειακού συστήματος.

Επισημαίνεται ότι η εγγύτητα των τιμών των χωρικών εκτιμητών είναι ενδεικτική των ομοιοτήτων που υπάρχουν μεταξύ των εισοδηματικά εύρωστων περιοχών, καθώς και της εισοδηματικής ομοιογένειας της υπαίθρου των διαφόρων περιφερειών. Οπότε, μια πιθανή περιφερειακή αναδιοργάνωση θα μπορούσε να περιλαμβάνει:

- (1) Την απόσπαση ορισμένων εύρωστων εισοδηματικά (αστικών και εξορμητικών-ενεργειακών) περιοχών, ώστε να μην καλύπτουν/συσκοτίζουν την ενδοπεριφερειακή ετερογένεια και τη σχετική φτώχεια της υπαίθρου, και τη σύσταση, εξ αυτών, ξεχωριστών περιφερειών/αναπτυξιακών διαμερισμάτων που δεν χρειάζονται κατ' ανάγκην τους κοινοτικούς και εθνικούς πόρους για να φτάσουν στο μέσο επίπεδο ευημερίας της Ε.Ε.-15.⁵
- (2) Τη δημιουργία ενός μικρού αριθμού υπέρ-περιφερειών/αναπτυξιακών διαμερισμάτων, π.χ. (i) της λοιπής Κεντρικής και Ανατολικής Ελλάδος (απαρτιζομένης ως επί το πλείστον από τις ήδη αναφερθείσες περιοχές τύπου ε-ζ), (ii) της λοιπής Δυτικής Ελλάδος και Πελοποννήσου (από περιοχές τύπου θ, με την πιθανή προσθήκη των Ιονίων Νήσων λόγω της γεωγραφικής τους εγγύτητας), (iii) της λοιπής Βορείου Ελλάδος (από περιοχές τύπου η και ζ), και (iv) της Κρήτης, που είναι σχετικά ομοιογενείς ως προς το μέσο εισοδηματικό τους επίπεδο, στερούνται υποδομών και χρήζουν οικονομικής αναπτύξεως. Μια φιλοσοφία δημιουργίας μειζόνων αναπτυξιακών περιφερειών φαίνεται να διέπει και το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.⁶

Οι εκτιμήσεις των χωρικών παραμέτρων δίνουν ίσως κάποια πρώτα ερεθίσματα για την αναγκαιότητα (και τον τρόπο) επαναχάραξης των διοικητικών διαμερισμάτων ή της συγκρότη-

⁵ Όπως λ.χ., η μητροπολιτική περιοχή Αθηνών-Χαλκίδος (που στο Χάρτη δηλώνεται με μαύρο, ανοιχτό γκρι και κόκκινο, μαζί με τα νότια και βορειοανατολικά άκρα της Αττικής χερσονήσου που δηλώνονται με άσπρο, και τις ταχυδρομικές περιφέρειες Λαρυμνής και Αλιβερίου που απεικονίζονται με μοβ), η Θεσσαλονίκη και τα προάστια αυτής (με σκούρο γκρι), η Πάτρα-Ρίο-Αντίρριο (με καφέ), ο άξονας Βόλου-Λαρίσης (με καφέ), η ζώνη Ιωαννίνων-Άρτης-Πρεβέζης (με καφέ), η ζώνη Φλωρίνης-Πτολεμαΐδος-Κοζάνης (με καφέ και μοβ), η περιοχή Τριπόλεως-Μεγαλόπολεως (με καφέ και μοβ).

⁶ Στο *Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση 2005-2008* της 15^{ης} Οκτωβρίου 2005 (σελ.59-60) διατυπώνεται η πρόθεση να διατηρηθεί η περιφέρεια Αττικής, αλλά να συνενωθούν οι περιφέρειες (α) Μακεδονίας και Θράκης, (β) Ηπείρου, Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδος, Ιονίων Νήσων, Δυτικής Ελλάδος και Πελοποννήσου, (γ) Αιγαίου και Κρήτης, προκειμένου να υλοποιηθούν καλύτερα τα περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα συγκοινωνιών, υποδομών κ.ά. Ενδέχεται η μείωση του κατακερματισμού των επιχειρησιακών περιφερειών της χώρας να διευκολύνει στο σχεδιασμό ευρύτερων αναπτυξιακών στρατηγικών και το συντονισμό των φορέων.

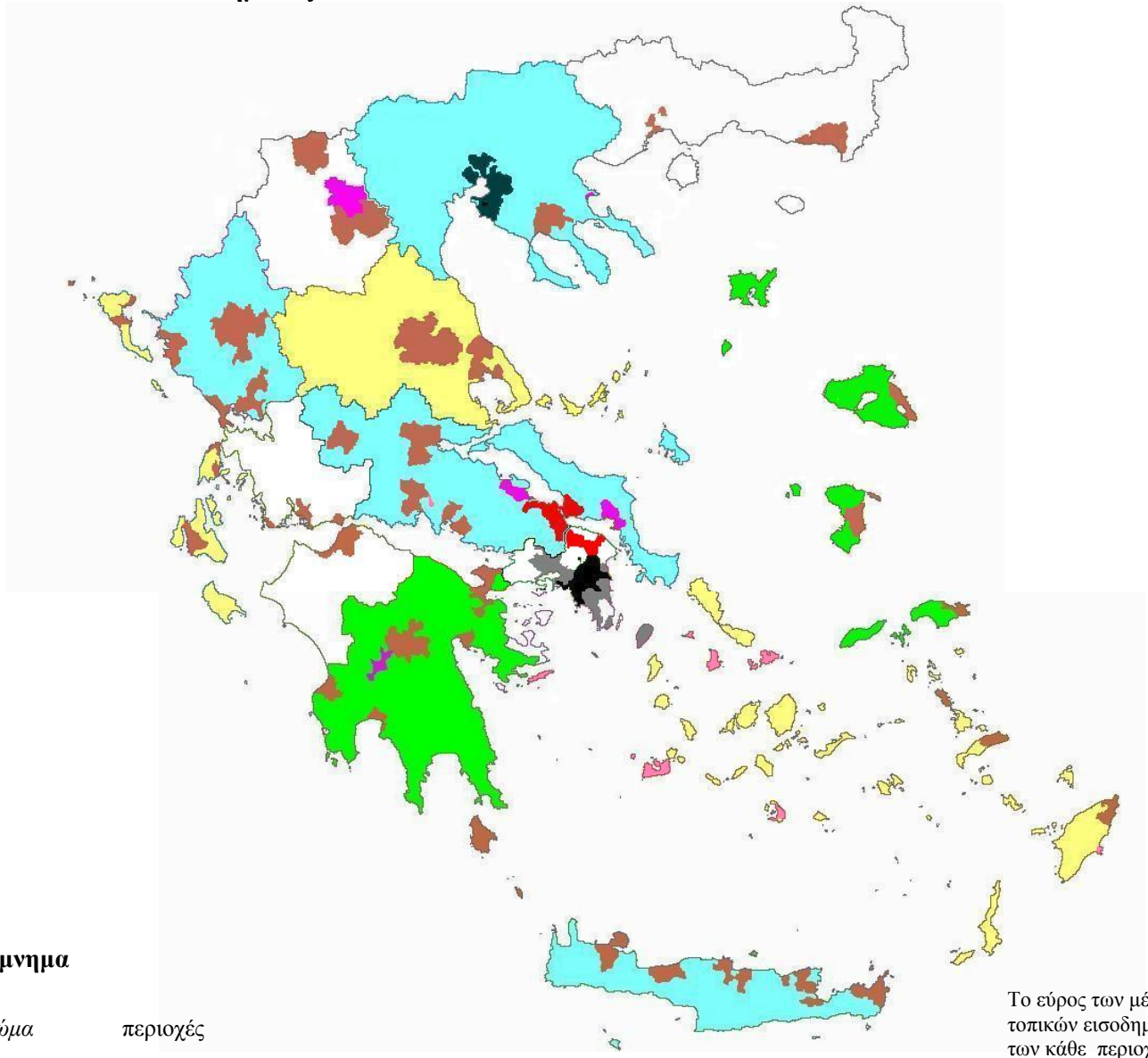
σης επιχειρησιακών περιοχών που να ανταποκρίνονται στις οικονομικές ζώνες της χώρας. Όμως, προκειμένου να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του περιφερειακού προβλήματος αξίζει να μελετηθεί η δημογραφική, εκπαιδευτική, εργασιακή (κλαδική και επαγγελματική) κατάσταση του πληθυσμού, όπως εμφανίζεται σε τοπικό επίπεδο, και στη συνέχεια να συγκριθούν-συνδυαστούν τα ευρήματα των δυο μελετών για να οριοθετηθούν καλύτερα οι οικονομικές/παραγωγικές ζώνες της χώρας.

Επιστρέφοντας στην οικονομετρική επεξεργασία των κατά τύπους μέσων οικογενειακών εισοδημάτων, και έχοντας απομονώσει τις επιδράσεις των χωρικών ιδιαιτεροτήτων, επισημαίνονται επίσης τα εξής: (α) Οι αραιοκατοικημένες περιοχές ευρίσκονται σε υποδεέστερη εισοδηματική κατάσταση, ίσως λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων συναλλαγών και των μικρότερων πολλαπλασιαστικών φαινομένων που αυτές αποφέρουν. (β) Οι κοινωνίες που απαρτίζονται από συγκριτικά πολυπληθέστερες οικογένειες ή περιλαμβάνουν/εμφανίζουν περισσότερα οικονομικώς εξαρτημένα μέλη ανά φορολογική δήλωση, έχουν κατά κανόνα χαμηλότερα εισοδήματα. (γ) Η αυξημένη παρουσία ανηλίκων ενδέχεται να συνδέεται με αυξημένες εισοδηματικές δυνατότητες, πράγμα που είναι αναμενόμενο, δοθέντος ότι τα νοικοκυριά τείνουν να τεκνοποιούν όταν αποκτούν πρόσβαση σε υψηλά εισοδήματα. Η διαπίστωση αυτή υπαγορεύει και τη μέθοδο ανάλυσης του φαινομένου της υπογεννητικότητας μέσω του περιορισμού του κόστους τεκνοποίησης και ανατροφής των παιδιών με την παροχή σχετικών κινήτρων και απαλλαγών, και της αύξησης του πραγματικού εισοδήματος, η οποία επιτυγχάνεται με την οικονομική ανάπτυξη. (δ) Η υψηλή συγκέντρωση εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού σχετίζεται με την επίτευξη υψηλού εισοδήματος, προφανώς λόγω της πραγματοποίησης εργασιών υψηλής προστιθέμενης αξίας και επιχειρηματικών ενεργειών που απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις, σύνθετες ή/και πολύπλοκες εργασίες που αποφέρουν υψηλές απολαβές. Αυτό σημαίνει ότι τόσο τα νοικοκυριά όσο και η χώρα γενικότερα δύνανται να βελτιώσουν την εισοδηματική τους κατάσταση μέσω της επέκτασης της λυκειακής και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της παροχής αντίστοιχης κατάρτισης στις ωριμότερες ηλικιακά κατηγορίες του πληθυσμού που στερούνται τέτοιων προσόντων. Κατ' αυτόν τον τρόπο ίσως αντιστρέψουμε την απώλεια σημαντικού μεριδίου του μορφωμένου και φιλόδοξου τμήματος της νεολαίας που μεταβαίνει στο εξωτερικό προκειμένου να αποκτήσει αυτές τις περαιτέρω γνώσεις και παραμένει μονίμως εκεί συνεισφέροντας στην ανάπτυξη άλλων κρατών. Εναλλακτικά, η κοινωνία θα μπορούσε να καλύψει το έλλειμμα (ή να βελτιώσει τη θέση της) σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό μέσω της προσέλκυσης ομογενών ή αλλοδαπών με πανεπιστημιακή εκπαίδευση. (ε) Υπάρχουν ενδείξεις ότι οι αλλοδαποί που προέρχονται από

χώρες εκτός Ε.Ε. συνεισφέρουν αναλογικά περισσότερο στη δημιουργία εισοδήματος σε σχέση με τους ημεδαπούς και τους πολίτες των υπολοίπων χωρών-μελών της Ε.Ε. Εν τούτοις, λόγω της φύσεως των στοιχείων μας, αδυνατούμε να αποφανθούμε αν τούτο οφείλεται στην εργατικότητα και παραγωγικότητά τους, στην εκμετάλλευσή τους ή σε συνδυασμό των ανωτέρω. (στ) Σε αντίθεση με τις συντάξεις, τα εισοδήματα που προέρχονται κατά κύριο λόγο από ενοίκια και άλλες προσόδους επιδρούν περαιτέρω αυξητικά στη δημιουργία εισοδήματος. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στην ενσυνείδητη προσπάθεια και συμπεριφορά των ατόμων να βελτιώνουν την οικονομική τους κατάσταση με τη λήψη επιχειρηματικών εγχειρημάτων και επενδύσεων υψηλής απόδοσης. (ζ) Σε αντίθεση με τα πενιχρά οριακά εισοδηματικά αποτελέσματα του πρωτογενούς και του τριτογενούς τομέα, τα αντίστοιχα μεγέθη του δευτερογενούς τομέα είναι υψηλά, πράγμα που οφείλεται στον υψηλότερο βαθμό παραγωγικότητας και απολαβών του. Αυτό σημαίνει ότι ο δευτερογενής τομέας αποτελεί ένα εύλογο μέσο διεύρυνσης του οικογενειακού εισοδήματος μέσω της σταδιακής επέκτασης των μεταποιητικών κλάδων και της απορρόφησης (των κατάλληλα εκπαιδευμένων/μετεκπαιδευμένων) ανέργων καθώς και του υπεράριθμου προσωπικού των άλλων κλάδων. Η διαδικασία αυτή αναμένεται να αυξήσει πολλαπλασιαστικά το εισόδημα των Ελληνικών περιφερειών, δηλαδή όχι μόνο από την άμεση επένδυση αλλά και έμμεσα: υποστηρίζοντας θέσεις εργασίας σε άλλους (υπό-)κλάδους.

Τα ανωτέρω ευρήματα ευλόγως δημιουργούν περαιτέρω ερεθίσματα για τη διεξοδικότερη εξέταση των αγορών εργασίας και της παραγωγικής συγκρότησης της Ελλάδος σε τοπικό επίπεδο, ώστε (α) να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τη δημογραφική, εκπαιδευτική, εργασιακή κατάσταση των τοπικών πληθυσμών, και (β) να εντοπίσουμε καλύτερα τις οικονομικές/παραγωγικές ζώνες της χώρας.

Χάρτης 1: Περιφερειακά Διαμερίσματα και Συστάδες βάσει του μέσου δηλωθέντος οικογενειακού εισοδήματος του 2001

Υπόμνημα

Χρώμα	περιοχές	Το εύρος των μέσων τοπικών εισοδημάτων κάθε περιοχής
<i>Μαύρο</i>	Η Αθήνα και οι γειτονικοί ανατολικοί, βόρειοι και νότιοι δήμοι (συμπεριλαμβανομένων των θυλάκων Καισαριανής, Δάφνης, Ν.Ιωνίας, Καλλιθέας που εμφανίζουν λίγο κατώτερα μέσα εισοδήματα, της τάξεως των 13.417-13.027 €).	13.500-29.700 €
<i>Σκούρο γκρι</i>	Η Θεσσαλονίκη και τα προάστια της.	11.310-21.510 €
<i>Ανοιχτό γκρι</i>	Τα δυτικά προάστια της Αθήνας και οι εισοδηματικά εύρωστες περιοχές στη νότιο και ανατολική Αττική (συμπεριλαμβανομένων των θυλάκων Χαϊδαρίου, Ελευσίνος, Αναβύσσου, Πετρούπολης με μέσα εισοδήματα 13,705-13,472 €, και Αγ.Βαρβάρας και νήσου Κέας με μέσα εισοδήματα 11.086 και 11.273 € αντιστοίχως).	11.310-13.449 €
<i>Κόκκινο</i>	Η ζώνη κατά μήκος του σιδηροδρομικού και οδικού άξονα της πρωτεύουσας - Χαλκίδος.	11.310-13.449 €
<i>Καφέ</i>	Οι λοιποί βασικοί διαμετακομιστικοί κόμβοι (συμπεριλαμβανομένων των ταχυδρομικών περιοχών Νεαπόλεως και Σητείας Κρήτης με μέσα εισοδήματα 11.255 και 11.249 € αντιστοίχως).	11.310-14.850 €
<i>Ροζ</i>	Ορισμένες άλλες καθιερωμένες τουριστικές περιοχές (συμπεριλαμβανομένης της Ύδρας που εμφανίζει μέσο εισόδημα 11.245 €).	11.310-13.110 €
<i>Μοβ</i>	Οι λοιποί βασικοί πόλοι ενεργειακής και εξορυκτικής παραγωγής.	11.310-19.400 €
<i>Γαλάζιο</i>	Οι υπόλοιπες περιοχές της Ηπείρου, Κεντρικής Μακεδονίας, Κρήτης, Στερεάς Ελλάδος (συμπεριλαμβανομένης της περιοχής Καλημεριανών Ευβοίας που εμφανίζει μετρίου επιπέδου μέσο εισόδημα, 11.844 €).	4.505-11.309 €
<i>Λευκό</i>	Οι υπόλοιπες περιοχές της Αττικής, Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, Δυτικής Μακεδονίας, Δυτικής Ελλάδος.	4.505-11.309 €
<i>Κίτρινο</i>	Οι υπόλοιπες περιοχές των Ιονίων Νήσων, Νοτίου Αιγαίου, Θεσσαλίας.	4.505-11.309 €
<i>Πράσινο</i>	Οι υπόλοιπες περιοχές του Βορείου Αιγαίου και της Πελοποννήσου.	4.505-11.309 €